

Andriy Kasian

**RIGHT-BANK UKRAINE ATTITUDE OF THE PEASANTRY TO A NEW PARISH SYSTEM
IN THE LATE NINETEENTH CENTURY.**

The article is devoted to the attitude of the post-reform peasants of the Right-Bank Ukraine to volost and volost officials. The author comes to the conclusion that volost was a particular "vacuum" formation where the former serfs learned the basics of self-government. The main reasons for the peasants' low interest to the participation in self-governing institutions could be named as the low level of education, patriarchal political culture and traditionally high activity of the Polish people who initially occupied the posts in volost governing. The peasants themselves often associated the volost administration with landlords, as volost was the body of enforcement.

Key words: volost, peasant self-government, volost officials, Right-Bank Ukraine, the reformed peasantry.

УДК 94(477)

Андрій Кліш

**УЧАСТЬ ПРЕДСТАВНИКІВ СУСПІЛЬНО-ХРИСТІЯНСЬКОЇ ТЕЧІЇ
ГАЛИЧИНИ У ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРАХ 1900 Р.**

Висвітлюється діяльність українських політиків Галичини суспільно-християнського спрямування у проведенні виборчої кампанії 1900 р. до австрійського парламенту, розглянуто їх передвиборчу риторичу та проаналізовано результати виборів.

Ключові слова: вибори, передвиборча кампанія, парламент, Галичина, суспільно-християнська течія.

Сучасні суспільно-політичні процеси, пов'язані зі становленням багатопартійності в Україні та участю партій у парламентських виборах актуалізують дослідження аналогічних процесів минулого. Тому науковою новизною цієї статті є аналіз участі у парламентських виборах в Східній Галичині представників суспільно-християнської течії.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні процеси у Східній Галичині кінця ХІХ – початку ХХ ст.

Предмет дослідження – участь представників українського суспільно-християнського руху у парламентських виборах 1900 р.

Мета статті полягає у тому, щоб дослідити перебіг виборчої кампанії 1900 р. та участь у ній представників українського суспільно-християнського руху.

Об'єкт, предмет і мета дослідження обумовили вирішення таких основних завдань: проаналізувати основні ідеологічні засади суспільно-християнського руху з якими він йшов на вибори; простежити еволюцію його політичних вимог.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано науковцями. Зокрема, загальну характеристику суспільно-християнській течії досліджуваного періоду дали Т. Антошевський [1], О. Аркуша [2], Т. Батенко [3], А. Кліш [4–5], В. Вежбенец [28].

Основу джерельної бази статті складають матеріали ЦДІАЛ України та часопису "Руслан" – видання суспільно-християнської течії.

8 вересня 1900 р. цар Австро-Угорщини Франц-Йосиф І видав декрет про розпуск нижньої палати парламенту та оголосив про проведення нових виборів [6, с. 4]. Повідомлення про чергові вибори активізувало політичне життя Галичини. У передвиборчому зверненні Української національно-демократичної партії (далі – УНДП) зазначалася на необхідності державного реформування та захисту національних, політичних, економічних та культурних інтересів українців [7, с. 1]. Союзниками у майбутньому парламенті народовці бачили ліві партії, зокрема австрійських соціал-демократів, польських людовців та прихильників о. С. Стояловського. Окрім того вони виступали за якісний вибір кандидатів у депутати [8, с. 1].

Представники суспільно-християнської течії позитивно сприйняли задекларовані УНДП наміри щодо якісного підбору кандидатів, проте закликали не керуватися вузькопартійними інтересами і не об'єднуватися із москвофілами "на шкоду чистоті національної ідеї" [9, с. 1]. Християнські суспільники вважали ці вибори "прокотяться критичною хвилею, коли вирішується подальша доля Австро-Угорської монархії: чи дійде до поглиблення конституційного ладу і покращення міжнародних відносин, а чи запанує німецька гегемонія і повернеться абсолютизм" [10, с. 1].

У передвиборчій риторичі вони наголошували на християнсько-соціалній ідеології, як протизві радикалізму та соціал-демократії. У той час, як радикали та соціал-демократи, намагаючись отримати прихильність виборців, ототожнювали себе із віруючими парафіянами, агітуючи за своїх кандидатів, називали релігію приватною справою, представники ж суспільно-

християнської течії намагалися викрити антирелігійну скерованість соціал-демократів та радикалів, а також сумнівалися у тому, що ті взагалі були віруючими та здатні покращити суспільні взаємини [11]. Таким чином, між представниками суспільно-християнського табору та діячами лівих партій і рухів загострилися ідеологічні протиріччя, особливо щодо релігії та визначення її ролі у житті суспільства. Аналогічні процеси відбувалися у Західній Європі з утвердженням християнсько-демократичного руху на протигагу соціал-демократизму. Християнські суспільники, відстоюючи інтереси Церкви в суспільстві, вихованні молоді та вирішенні соціальних проблем, намагалися знайти соціальну опору зміцнення свого становища у Галичині.

Представники суспільно-християнської течії передбачали складну боротьбу у порівнянні з виборами 1897 р. [12, с. 1]. Виборча кампанія 1900 р. показала зростання протиріч в українському політикумі. Окрім того, християнські суспільники втратили підтримку польської адміністрації. Поляки заявляли, що від 1890 р. угодовці здобули безліч урядових преференцій, проте постійно критикували владу. Як зазначала "Gazeta narodowa", внаслідок критичних заміток в українській опозиційній пресі, у будь-якому виборчому окрузі Галичини легше "провести" польського кандидата, ніж представника "групи Барвінського" [13, с. 1]. Окрім того, польський часопис, не відкидаючи значних досягнень угодовців, для зміцнення їх позицій радив шукати спільну мову з "польським колом", а не хорватами та словенцями (мається на увазі утворення спільної фракції українців, словенців та хорватів "Слов'янський суспільно-християнський союз" (далі – СХНС) у парламенті попереднього скликання – примітка автора) [14, с. 1].

Натомість, християнські суспільники зазначали, завдяки союзу із хорватами та словенцями, що українські депутати отримали доступ до парламентських комісій, зокрема, бюджетної, чого не мали, співпрацюючи із "польським колом". У часописі "Руслан" зазначалося, що польські політики мали передусім у собі подолати упереджене ставлення до українців та прислухатися до єпископа Феліньського, який закликав "щиро, справедливо і по-християнськи ставитись до українців" [15, с. 1].

1 листопада 1900 р. народовці порозумілися із москвофілами щодо погодження кандидатур на виборах. Натомість християнські суспільники заявляли, що вони ніколи не погодяться на консолідацію із москвофілами і тому засудили УНДП, яка "йде на руку національним ренегатам" [16, с. 1].

Погіршив становище християнських суспільників і "Польський виборчий комітет", який, заявляв, що не виставив своїх кандидатів в округах, у яких балотувалися прихильники О. Барвінського. Слід зазначити, що християнські суспільники не утворили напередодні виборів міцної партійної організації чи єдиного виборчого комітету. Окрім того, на відміну від виборів 1897 р., їх не підтримувала Церква. З усіх кандидатів, лише О. Барвінський та М. Каратницький чітко дотримувалися позиції течії, а Є. Гладішовський, К. Охримович та о. К. Мандичевський не виявляли чіткої політичної позиції, хоча й підтримували християнських суспільників. У IV курії балотувалися також близькі до суспільно-християнського табору отці А. Захаріяевич та А. Олесницький. Проте, вони не мали реальних шансів для перемоги на виборах.

Натомість, один із засновників та ідейних натхненників течії А. Вахнянин відмовився від повторного балотування. Зокрема, він зазначав, що "Тяжка серцева недуга не дозволяє мені стати передь виборцями округу виборчого Жовковъ – Рава – Сокаль и здати имъ справу устно справу з посольскою моею діяльності въ державній раді, тым менше убігати ся о посольській мандат до державной рады" [3, с. 122–123]. Проте, основною причиною від участі у виборах, на нашу думку, була різка критика з боку опозиційної преси його "угодовської політики".

11 жовтня 1900 р. на зборах представників духовенства Бродівського деканату запропоновано О. Барвінському балотуватися у депутати від IV курії, а через декілька днів його кандидатуру підтримали збори виборців у Бродах та Щуровичах [17, с. 1]. Основним його суперником був голова "селянської ради" із Кам'янки-Струмилової, москвофіл о. І. Зельський, який поширював агітаційні листівки, у яких звинувачував О. Барвінського у зраді й у тому, що його підтримували лише поляки та євреї. Лідер суспільно-християнської течії у часописі "Руслан" спростовував звинувачення свого опонента. Зокрема, він зазначав, що в окрузі налічувалося 144 польських та єврейських виборців, а він на виборах 1897 р. отримав 380 голосів [19, с. 1].

Свідченням парламентського успіху О. Барвінського стала його підтримка у різних містах та містечках. Зокрема, збори виборців підтримали його у Заложцях та Радехові [20]. Незадовго до виборів "Бродівсько-Кам'янецький руський виборчий комітет", до якого входили передусім духовенство та сільська інтелігенція, звернувся до виборців із закликом підтримати О. Барвінського, який довів свою порядність працею для національної освіти, культури, науки та захистом селянських інтересів [18, с. 1].

Результати виборів були неоднозначними для українців. У V курії переміг радикальний націонал-демократ Андрій Кос, а у IV курії – націонал-демократи Ю. Романчук, В. Яворський, москвофіл М. Король, християнські суспільники О. Барвінський, Є. Гладішовський, І. Длужанський, К. Мандичевський [21, с. 338–340]. Зокрема, у виборчому окрузі із центром у Бродах перемогу

здобув О. Барвінський, отримавши 304 голоси. Його найближчий суперник С. Зельський здобув 214 голоси. У окрузі з центром у Станиславові перемогу здобув К. Мандичевський, отримавши 385 голосів, а його найближчий суперник Й. Каранович – 249. У тернопільському виборчому окрузі – Є. Гладішевський, здобувши 324 голосів, а його суперник, радикал В. Будзиновський – 210. У виборчому окрузі із центром у Коломиї у боротьбі з Т. Окуневським переміг представник суспільно-християнської течії І. Длужанський, який отримав 384 голосів. У жовківському виборчому окрузі, де до цього депутатський мандат отримав один із лідерів християнських суспільників А. Вахнянин, перемогу здобув москвофіл М. Король [22, с. 1]. Слід зазначити, що 8 українських депутатів становили лише 10,2 % від усієї кількості депутатів від Галичини [27, с. 79].

Опозиційна преса, аналізуючи результати виборів, зазначала що українцям вдалося власними силами здобути чотири мандати (Ю. Романчук, А. Кос, В. Яворський, М. Король), а решту чотири депутати перемогли за урядового сприяння та проти волі народу [23, с. 1]. Часопис "Руслан", аналізуючи результати виборів, зазначав, що кандидати, висунені консолідаційним блоком, були не здатні до ефективної роботи у парламенті. Такі вибори, на думку видавців "Руслана", поширювали зневіру в народі, оскільки пропагували "нездійсними надії" [24, с. 1; 25, с. 1].

За наступної парламентської каденції 1901–1906 рр. група поміркованих українських депутатів увійшли до клубу "Слов'янський центр". О. Барвінський від імені однопартійців відмовився увійти до складу "Русько-українського клубу" на чолі із Ю. Романчуком, оскільки вважав, що опозиційна діяльність щодо уряду клубу не принесе жодної користі для українців. Ще однією причиною відмови входження до цієї фракції була участь у ній москвофіла М. Короля [26, с. 1]. Після завершення своєї парламентської діяльності, діячі суспільно-християнської течії і надалі продовжували підтримувати тісні взаємини зі слов'янськими науковими й політичними діячами, вели з ними постійне листування, нформували про українські справи тощо.

Таким чином, вибори до Державної Ради 1900 р. виявилися неоднозначними для представників суспільно-християнської течії. З одного боку, вони отримали менше депутатських мандатів ніж у 1897 р., з іншого, незважаючи на нищівну критику з боку опозиційних партій та ігнорування їх політичної сили польською владою, вони зуміли перемогти у чотирьох виборчих округах.

Список використаних джерел

1. Антошевський Т. До історії християнсько-суспільного руху в Галичині (80-ті рр. XIX ст. – 1914 р.) / Т. Антошевський. – Львів, 1997. – 36 с.
2. Аркуша О. Олександр Барвінський. До 150-річчя від дня народження / О. Аркуша. – Львів: Інститут українознавства НАН України, 1997. – 34 с.
3. Батенко Т. Анатоль Вахнянин (1841–1908). Біля джерел національного відродження / Т. Батенко. – Львів: Кальварія, Каменярь, 1998. – 140 с.
4. Кліш А. Політична діяльність християнсько-консервативної течії наприкінці XIX – на початку XX ст. / А. Кліш // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2011. – Вип. 1. – С. 63–68.
5. Кліш А. Фракція "Слов'янський християнсько-народний союз" у Державній Раді (кінець XIX – початок XX ст.) // А. Кліш // Україна–Європа–Світ. Міжнародний збірник наукових праць. Серія: Історія, міжнародні відносини / Гол. ред. Л. М. Алексієвць. – Вип. 14. – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2014. – С. 123–133.
6. Баран А. В. Виборча реформа в Австро-Угорській монархії 1907 р. і роль українських депутатів у її проведенні / А. В. Баран // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. Збірник наукових праць. – 2012. – № 3. – С. 3–12.
7. До всіх русинів галицької землі! // Дѣло. – 24 вересня 1900. – С. 1.
8. Посольски кандидатуры // Дѣло. – 9 жовтня 1900. – С. 1.
9. Слова під розвагу нашому загалови // Руслан. – 1 падолиста 1900. – С. 1.
10. Критична хвиля // Руслан. – 15 вересня 1900. – С. 1.
11. Чи може християнин бути соціал-демократом? // Руслан. – 17, 18, 20, 21 падолиста 1900. – С. 1.
12. Народовцям на розум // Руслан. – 16 жовтня 1900. – С. 1.
13. Rusiny ugodowcy // Gazeta narodowa. – 14 października 1900. – S. 1.
14. Ugodowi i opozycyjni Rusini. // Gazeta narodowa. – 5 grudnia 1900. – S. 1.
15. Слівце правди "Gazet-ї narodow-ій" // Руслан. – 7 грудня 1900. – С. 1.
16. Горбатого і могила не виправить // Руслан. – 8 листопада 1900. – С. 1.
17. Допись з Бродщини // Руслан. – 27 жовтня 1900. – С. 1.
18. Руский комітет виборчий Брідско-Каменецький // Руслан. – 8 грудня 1900. – С. 1.
19. Відповідь на відповідь о.Зельського, голови каменецької "Селянської Ради" // Руслан. – 11 грудня 1900. – С. 1.
20. Посольське спрвздане п. Барвінського // Народна Часопись. – 21 жовтня (3 падолиста) 1900. – С. 1–2; 31 жовтня (13 падолиста) 1900. – С. 1–2; 1 (14) падолиста) 1900. – С. 1–2.
21. Левицький К. Історія політичної думки галицьких українців 1848–1914 рр. / К. Левицький. – Львів: накладом власним з друкарні оо. Василян у Жовкві, 1926. – 736 с.
22. Результат виборів в IV куриї // Народна Часопись. – 6 (19) грудня 1900. – С. 1–2.
23. Наша нова репрезентація // Дѣло. – 20 грудня 1900. – С. 1.
24. По виборах // Руслан. – 15 грудня 1900. – С. 1.
25. З політичного поля. // Руслан. – 22 грудня 1900. – С. 1.
26. Вісти з парламентарних кругів // Руслан. – 13 лютого 1901. – С. 1.
27. Staruch B. Der Kampf der Galizischen Ukrainer um ihr Selbstbestimmungsrecht im alten Österreich, 1772–1918: Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde an der rechts – und staatswissenschaftlichen Fakultät der Leopold-Franzens-Universität zu Innsbruck / B. Staruch. – Innsbruck: s.n., 1948. – 177 s.
28. Wierzbieniec W. Between West and East. Multi-ethnicity and religious diversity as

part of the cultural heritage of border cities: a case study of Przemysl / W. Wierzbieniec // Trans-border economies – new challenges of regional development in democratic world. Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Techniczno-Ekonomicznej im. Ks. Bronisława Markiewicza w Jarosławiu. – Jarosław, 2013. – S. 13–21.

Андрій Клиш

УЧАСТИЕ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ ОБЩЕСТВЕННО-ХРИСТИАНСКОГО ДВИЖЕНИЯ ГАЛИЧИНЫ В ПАРЛАМЕНТСКИХ ВЫБОРАХ 1900 Г.

Освещается деятельность украинских политиков Галичины общественно-христианского направления в проведении избирательной кампании 1900 г. в австрийский парламент, рассмотрены их предвыборная риторика и проанализированы результаты выборов.

Ключевые слова: выборы, предвыборная кампания, парламент, Галичина, общественно-христианское течение.

Andriy Klish

PARTICIPATION OF REPRESENTATIVES OF SOCIO-CHRISTIAN FLOWS OF GALICIA IN PARLIAMENTARY ELECTIONS 1900

Highlights the activities of Ukrainian Galician politicians socio-Christian perspective in the election campaign in 1900 to the Austrian Parliament, considered their pre-election rhetoric and analyzed the results.

Key words: elections, election campaign, parliament, Galicia, social and Christian flows.

УДК 94 (477)-058.232.6 “1905/1907”

Наталія Ковальова

СЕЛЯНСЬКИЙ РУХ У НАДДНІПРЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ В УМОВАХ РЕВОЛЮЦІЇ 1905–1907 РР.: МАСШТАБИ, ФОРМИ ТА РУШІЙНІ СИЛИ

У статті проаналізовано ключові аспекти селянського руху в українських губерніях періоду революції 1905–1907 рр.: масштаби, форми та соціальний склад учасників селянських виступів. Визначено цілі та мотивацію боротьби різних верств селянства й наслідки селянського руху. Встановлено обцинний характер “аграрної революції” 1905–1907 рр. Серед її організаторів відзначено роль фронтвиків, молоді, селян-відхідників.

Ключові слова: революція 1905–1907 рр., селянство, селянський рух, погроми, община.

Актуальність проблематики обумовлена теоретичними та практичними результатами характеристики рушійних сил селянського руху 1905–1907 рр. як важливої складової концепції “аграрної революції” у Наддніпрянській Україні. Досліджувана нами проблема розкриває регіональні особливості боротьби селянства за землю та передумови виникнення і розвитку селянського руху 1917–1922 рр.

Наукова новизна дослідження полягає у з'ясуванні мотивації участі різних верств селянства у виступах проти поміщиків, заможних селян, держави. Шляхом аналізу й переосмислення здобутків радянської історіографії 1920-х рр., 1950–1980-х рр., напрацювань сучасних вітчизняних та російських дослідників, а також досягнень західного селянствознавства встановлено коло організаторів селянської боротьби. Радянська історична наука досліджувану нами проблему висвітлювала як класову боротьбу сільської бідноти під керівництвом РСДРП (більшовиків) та пролетаріату. Сучасна російська історична наука, ґрунтовно відтворюючи революційні події початку ХХ ст., не в повній мірі знайома з їх особливостями в Україні.

Метою дослідження є з'ясування таких ключових аспектів селянської боротьби, як масштаби, форми та соціальний склад учасників.

Аграрно-селянське питання періоду революції 1905–1907 рр. отримало всебічне висвітлення в історичній літературі. Основи для вивчення масового селянського руху періоду революції 1905–1907 рр. заклала історіографія 1920-х рр. (праці С. Дубровського, Є. Мороховця, А. Шестакова, а з українських дослідників – В. Качинського, Н. Мірзи-Авакянц) [1–4].

Найбільш плідним у вивченні селянського руху був період 1950–1980-х рр.: радянські дослідники увели до наукового обігу основний масив архівних джерел і створили значний комплекс наукових праць. На думку сучасних дослідників С. Євсеєнка та О. Герасименко, найбільш ґрунтовний характер з них мають монографії М. Лещенка, а розроблена ним методика підрахунку селянських виступів не втратила своєї наукової цінності [4, с. 51; 5, с. 97].

Однак останнім часом проблема селянського руху початку ХХ ст. не є такою привабливою для вітчизняних науковців, дослідницькі інтереси яких скеровані переважно на з'ясування сутності